

FENOMEN GRUPA

Živan Bezić

Čini se da će naše stoljeće postati stoljećem grupa. Na svim stranama svijeta niču veće ili manje skupine ljudi koji osjećaju potrebu zajednice. Postoje već na svim kontinentima, u svim sredinama. Niču kao gljive poslije kiše. Grupni princip postaje osnovom suvremene pedagoške praxe.¹ Škole se sve više orijentiraju na skupinski način učenja.² Moderna matematika, na primjer, ne promatra više brojeve zasebno, već u »skupinama« i »potskupinama«.³ I knjige se sve manje pišu od pojedinaca, a sve više od ekipe suradnika.⁴ Znanstveni rad nije više posao samotnih istraživalaca, nego dobro opremljenih znanstvenih timova.

Grupni život i rad se afirmira na svim područjima ljudskih djelatnosti, u nauci i umjetnosti, odgoju i školi, privredi i zabavi, u društvu i Crkvi. O fenomenu grupa se piše naveliko, one su ušle u modu.⁵ Skupine danas postaju stvaraoci vrijednosti i normi vladanja. Nastaju spontano, ali se osnivaju i u manipulativne svrhe, kao instrumenat utjecaja i vlasti. Koliko god mogu donijeti dobra pojedincima i društvu, toliko se mogu upotrijebiti kao sredstvo pritiska, ideološke indoktrinacije i dirigiranog odgoja. Holandski bračni par Ity i Cornelius Wieringa su dobro primijetili:

¹ K. Spangenberg, *Chancen der Gruppenpädagogik*, II izd., Weinheim, 1970.

² M. A. Bany i dr., *Classroom Group Behavior*, New York, 1964;
³ V. Švajcer, *Grupa kao subjekt obrazovanja*, Matica Hrvatska, Zgb. 1964.

⁴ *Vjesnik*, Zagreb, 21. IV. 1974.

⁵ 75% publikacija iz fizike g. 1920. napisano je od pojedinaca, g. 1950. njihov je udio pao na 39%. Ostalo su kolektivni radovi. Slično je u svim granama znanosti. Posljednjih godina pogotovo (prema Đ. Šušnjić: *Otpori kritičkom mišljenju*, Zodijak, Beograd, 1971, st. 43).

⁶ H. Dirks: *Psychologie*, Bertelsmann Verlag, Gütersloh, 1960.

P. R. Hofstätter, *Gruppendynamik*, V. izd., Hamburg, 1963.

M. Debesse, *Pédagogie et psychologie des groupes*, Ed. L'Epi, Paris, 1964.

P. R. Hofstätter, *Einführung in die Sozialpsychologie*, IV. izd., Stuttgart, 1966.

D. Cartwright i dr., *Group Dynamics*, III. izd., New York, 1968.

M. Cornaton, *Groupes et société*, Ed. Privat, Toulouse, 1969.

M. A. Robert, *Psychologie du groupe*, EVO, Bruxelles, 1969.

M. B. Miles, *Learning to Work in Groups*, VI. izd., New York, 1969.

M. Olmsted, *Sociologie des petits groupes*, PUF, Paris, 1969.

P. Badin, *Psicosociologia dei gruppi*, Armando, Roma, 1969.

R. Battegay, *Der Mensch in der Gruppe*, 3 sv., Huber, Bern, 1968—1969.

R. Mucchielli, *La dinamica di gruppo*, EDC, Torino-Leuman, 1970.

C. W. Müller (Hg), *Gruppenpädagogik*, Weinheim, 1970.

J. Klein, *La vie interieure des groupes*, Ed. ESF, Paris, 1970.

R. D. Vinter, *Beiträge zur Praxis der sozialen Gruppenarbeit*, Freiburg, 1971.

L. P. Bradford i dr., *Gruppentaining*, Stuttgart, 1972.

K. Frielingsdorf, *Lernen in Gruppen*, Benziger, Zürich, 1973.

Ch. Maccio, *L'animazione dei gruppi*, Ed. III, Scuola, Brescia, 1973.

H. E. Durkin, *Le groupe en profondeur*, Ed. L'Epi, Paris, 1973.

O. Betz i dr., *Die Gruppe als Weg*, Pfeiffer, München, 1973.

Obilna literatura o grup. dinamici nalazi se u *Obnovljenom Životu*, br. 1, g. 1975. str. 76.

»Grupni procesi se mogu primijeniti pozitivno i negativno, grupna dinamika se može zloupotrebiti za grupnu dijaboliku.«⁶

Stoga će biti dobro da ukratko promotrimo pojavu grupa, upoznamo njezine strukture i zakone djelovanja, da otkrijemo uzroke njihova postanka i na kraju stvorimo, ako je moguće, jedan nepristrani sud o njihovom značenju. U ovako kratkom članku nije nam ni na kraj pameti da studiozno opišemo grupnu dinamiku. Glavna nam je svrha da ispitamo njezinu važnost za naš naraštaj.

ŠTO JE GRUPA?

Prije svega valja biti na čistu s pojmovima. Što zapravo zovemo grupom ili skupinom?

Podrijetlo riječi grupa je nepoznato. U kulturni rječnik je ušla najprije kod Francuza, a iz francuskoga u ostale jezike svijeta. Izgleda da su je Francuzi posudili od Talijana (il gruppo), ali joj etimon nije poznat (il groppo?). Mi je prevadamo s riječima *zajednica*, *okup(ina)*, *skup* ili, najbolje, *skupina*.

Grupa, u širokom značenju, jest svako sabiranje ljudi ili stvari na način da tvore jednu cjelinu. Ovdje nas grupa zanima jedino kao ljudska skupina. Odmah naglašavamo da nju treba razlikovati od gomile (gdje množina ljudi stoji jedan pored drugoga, bez cilja i veze, nebeneinander) i mase (gdje je mnoštvo skupa, ali ne tvori zajednicu, miteinander). Skupina je maleni broj ljudi koje okuplja zajedno isti cilj, određene zajedničke vrednote i skupno nastojanje da ih ostvare (füreinander). Opširnije rečeno: grupa je skup osoba koje se trajno ili za neko vrijeme sastaju s određenim svrhama, međusobno usko komuniciraju te, vođeni istim idealom i poštujući iste norme vladanja, ostvaruju neku zajedničku akciju.

Glavne oznake grupe jesu:

1. *zajednički cilj* (interes) oko kojega se okupljaju svi članovi grupe. Besciljno okupljanje nikako ne tvori skup (gomila),
2. *suglasnost* oko određenih *vrednota i norma* koje su svima zajedničke (inače nema kohezije i trajnosti okupa),
3. *živa međusobna komunikacija (kontakti)* misli i čuvstva svih članova, što stvara osjećaj međusobne pripadnosti i povezanosti,
4. *podjela uloga* u svestranoj interakciji,
5. *maleni broj članova*, jer jedino on omogućuje aktivnu komunikaciju pripadnika. Što je grupa manja (3 do 12 članova), to je efikasnija. Pripadnici grupe moraju se osobno poznavati i sa svakim komunicirati (face-to-face-relation). Tako traži psihologija ljudskih odnosa.⁷

Da se može stvoriti grupa, potrebna je dakle prostorna, vremenska i duhovna povezanost jedne male ljudske zajednice.

⁶ *Lebendige Seelsorge*, br. 3, g. 1972, str. 147.

⁷ C. G. Jung, *Čovjek i njegovi simboli*, izd. Mladost, Zagreb, 1974, str. 223.

Svi ti čimbenici skupa sačinjavaju osnovnu strukturu svake grupe, bila ona izrazito formalna ili samo neformalna. Po toj strukturi članovi tvore zajednicu s nutarnjim jedinstvom koje ih razlikuje od okoline. Na taj način grupa posjeduje nutarnji i vanjski identitet i potrebitu ravnotežu.

S obzirom na veličinu imamo više vrsta grupa: velike (preko 50 članova), srednje (preko 20) i male. Po društvenoj važnosti one su primarne (naravne, temeljne, neizbježive, kao što su: obitelj, susjedstvo, prijatelji), sekundarne (izvedene, više zajednice: rod, pleme, škola, župa, selo, grad, općina) i odnosne (reference group, Bezugsgruppe), tj. one koje služe kao mjerilo vladanja i vrednovanja. Upogled organizacije grupe su formalne (organizirane, providene pravilnikom, imaju vanjski oblik) i neformalne (spontano nastale, bez pravila i statuta i vanjske forme). Što se tiče trajnosti, one su stalne, povremene ili privremene.

Gledom na svoj postanak, grupe su naravne (obitelj) ili umjetne (klub, poduzeće), dobrovoljne (spontane), prisilne (vojnička četa, zatvorska ćelija, škola, razred, režimske organizacije) ili opozicione (bazne grupe, tajna društva, urotnički skup i sl.). Po svom članstvu one su: muške, ženske, miješane, dječje, mladenačke, vršnjačke (peer-group) otvorene (svima) ili zatvorene. S obzirom na namjenu mogu biti: training groups (uvježbavanje grupne dinamike), terapeutske (liječenje), radne (određene akcije), raspravne (diskusija, rješavanje problema), interesne (korist), pedagoške (odgojne) i skupine za pritisak (pressure-group). Prema području rada su raznovrsne: kulturne, umjetničke, političke, prosvjetne, vjerske, sportske itd.

Po svojoj svrhovitosti skupine mogu imati personalnu orijentaciju (za izgradnju pojedinaca), socijalnu (dobrobit grupe, zajednice, cijelog društva) ili samo stvarnu (objektivni ciljevi, rješavanje problema).

Unutar nabrojenih vrsta opet postoje različiti modeli djelovanja: obiteljski (family model) s figurom oca i majke na čelu, školski (school m.) s učiteljem kao centralnom ličnošću, redovnički (religious community m.) zajedničkog života i zavjeta, terapeutski (therapeutic m.) s medicinskim postupcima, direktivni (auktoritativni) i nedirektivni (demokratski) model. Neke grupe usredotočuju svoju pažnju na područje osjećaja, druge opet na polje normi, vladanja, rješavanja problema, odgojnog rada i postizanja zajedničkih interesa, te prema tome udešavaju metode svoga rada.⁸

Svi procesi što se zbivaju u životu jedne skupine zovu se *dinamika* grupe. Ova riječ je postala i općim nazivom za nauku koja se bavi fenomenom grupa. U prvom redu se zanima za psihosocijalne zakone koji vladaju skupinskim životom, a onda za metode i tehnike kojima se jedna grupa osniva i vodi, te kako se može utjecati na grupne procese. Odnosi među članovima, struktura grupe, status i uloge pojedinaca, emocionalni »feed-back« i činioci koji utječu na razvoj i opadanje skupine (uvjeti i zapreke) — sve je to predmet proučavanja grupne dinamike.

Unutar svake grupe postoje otvoreni ili latentni sukobi, pozitivne i negativne napetosti, prevladavanje tjeskobe i nesigurnosti, borba za vlast

⁸ Th. M. Mills, *Soziologie der Gruppe*, München, 1969, str. 85.

i položaj u grupi, stvaranje opozicija i frakcija itd. Na taj način se u skupini stvara živa i aktivna dinamika koja karakterizira svaki grupni proces. Taj proces teče u više faza: Prva je početna ili *orijentaciona* faza, u kojoj se članovi međusobno upoznaju, odmjeravaju, uspostavljaju kontakte, saobraćaju, stvaraju emocionalne odnose, iznose iskustva i mišljenja i traže sebi vođu. Drugu fazu bismo mogli nazvati borbenom ili *agresivnom*. Dolazi do otvorene borbe mišljenja, rađaju se podsvjesne ili svjesne simpatije, odnosno antipatije, izrečene ili neizrečene napetosti, bude se obrambeni mehanizmi, nastaju osobni sukobi i rivaliteti, razvija se borba za status u grupi ili za vlast nad skupinom. U samoj grupi nastaju podgrupe, klike i klanovi. Treće razdoblje u životu skupine je faza *dozrijevanja* i kristalizacije odnosa i uloga. Članovi postaju samokritični, smiruju se napetosti i suparništva, auktoritet se uspostavlja, nedorazumi se izgladuju, emocije se pročišćuju, kontakti učvršćuju, ličnosti afirmiraju, uspostavlja se klima povjerenja.⁹

Bennis i Shepard su grupni proces podijelili na dvije faze, koje su nazvali fazama ovisnosti i međuovisnosti. U prvom razvojnom stupnju pripadnici grupe ovise potpuno o voditelju, a u drugome se razvija demokratsko odlučivanje. Zbog škrte periodizacije auktori su bili prisiljeni svaku fazu podijeliti na manje potfaze.¹⁰

Kako smo već rekli, strukture grupe mogu biti formalne ili neformalne, već prema tome kakve su norme organizacije usvojene. Bilo da pripada jednom ili drugom tipu, ustrojstvo grupe se očituje u slijedećim komponentama: težnja za zajedništvom, efektivna povezanost članova, stalna međusobna komunikacija, status i uloga, podjela zadataka (task structure) i vršenje vodstva. Uz ove glavne strukture postoje i mnoge daljnje infrastrukture. Sve se mogu promatrati na vertikalnoj ili horizontalnoj liniji. Proces prihvaćanja jedan drugoga i afektivne povezanosti članova zavisi o više faktora: 1. o načinu kojim gledamo grupu i njezine pripadnike, 2. o načinu kojim vodimo svoj vlastiti položaj u grupi, 3. o stavu koji zauzimamo prema ostalim drugovima, 4. o načinu kako smo prihvaćeni od svih članova.¹¹

Izvršeni sociogrami pokazuju da se među članovima skupine uglavnom razlikuju tri klase: 1. »zvijezde«, tj. oni najpopularniji i koji zauzimaju glavne položaje u grupi, 2. »sateliti« koji imaju podređenu ulogu i vrte se oko istaknutih zvijezda, 3. »osamljeni« ili isključeni (marginalni), koji ne pripadaju nijednoj konstelaciji i ne igraju nikakvu ulogu u grupi.¹² Osim te klasifikacije dadu se razlikovati i drugačiji tipovi članova: a) prema individualnim radnim osobinama: planski, asocijativni, ustrajni, neustrajni i nestalni tip, b) prema komunikativnim svojstvima: stimulirani, inhibirani, plastični, rezistentni, komunikativni ili nekomunikativni tip, c) prema udjelu u radu grupe: inicijatori, organizatori, izvršiooci, suputnici i solitarci.¹³

⁹ W. Zijlstra, *Seelsorge-Training*, Kaiser, München, 1971, str. 93.

¹⁰ Bennis i Shepard u *Human Relations*, br. 9, g. 1956, str. 261.

¹¹ R. Mucchielli, *La dinamica di gruppo*, EDC, Torino-Leuman, 1970, str. 91.

¹² *Ib.*, str. 93.

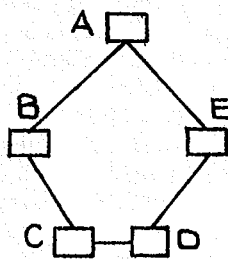
¹³ V. Švajcer, *Grupa kao subjekt obrazovanja*, MH, Zagreb, 1964, str. 231.

U odnosu na vođu pojedini članovi mogu zauzeti ovakve stavove: ovisni (dependent), neovisni (independent) i opozicioni (conterdependent).¹⁴

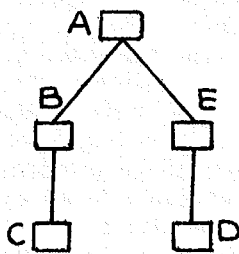
Razvoj grupne psihologije i afektivnog prilagođavanja morao bi ići u ovom pravcu: 1. prihvaćanje svakog člana i njegovo osjećanje sigurnosti, 2. stvaranje međusobnog povjerenja, 3. razvoj participacije, sudjelovanja, 4. podjela službi i odgovornosti, 5. samoreguliranje grupe. Grupa je došla do svijesti i sigurnosti kao grupa: kadra je riješiti svoje sukobe i napetosti, kadra je sve priznati i sve iskreno reći, bez straha za svoj opstanak.¹⁵

Uspjeh grupe je nemoguć bez unutarnje izmjene informacija, interakcije i komunikacije. Komuniciranje se vrši pomoću vanjskih znakova (simbola), a teče od poručitelja (komunikator) prema obavješteniku (komunikant). Najbolje je kad se ono obavlja u dvosmjernom pravcu, tako da poručitelj i primatelj stalno izmjenjuju uloge (feed-back). Saobraćanje može biti ne samo verbalno već i nonverbalno (pismo, geste, plač, mimika, signalizacija). Naravno da je vrlo važan i sadržaj razgovora ili poruke (informacija, communiqué). Govor koji ne izaziva od-govor većinom ostaje neplodan.

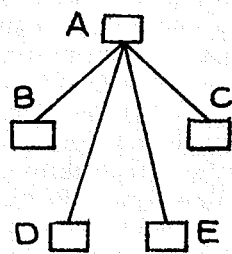
Najobičniji modeli komuniciranja

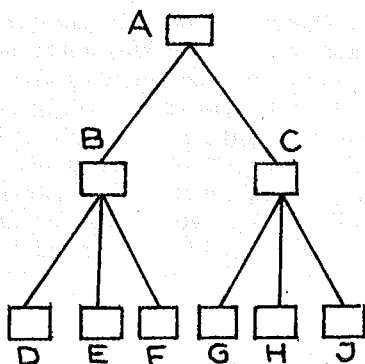
Krug

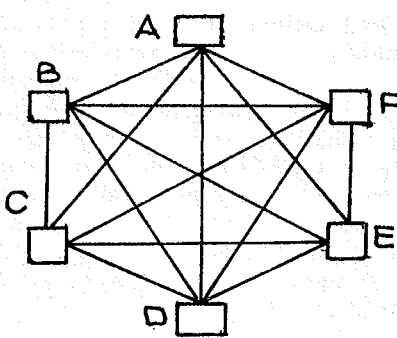
Lanac

Zvijezda

Glava

All Channel

¹⁴ K. Frielingsdorf, *Lernen in Gruppen*, Benziger, Zürich, 1973, st. 72.

¹⁵ J. Weissgerber (v. *Obnovljeni Život*, br. 1, g. 1975, str. 72).

Proučavatelji grupa ističu da u njima (kao uostalom i u bilo kojem društvu) svaki član igra neku ulogu, pozitivnu ili negativnu. Pa čak i onaj koji se drži po strani i ne sudjeluje u radu skupa, samim tim preuzima ulogu promatrača ili outsidera. Obično svatko sam sebi unaprijed odredi izvjesnu ulogu u grupi kojoj pristupa, njegovi drugovi od njega također očekuju (pozitivnu) ulogu, ali stvarna uloga koju igra većinom ne odgovara zamišljenim rolama. Stoga grupa nastoji da svaka »persona« u njoj »skine masku« koju si je postavila pa da igra otvorenim kartama.¹⁶

Socijalna psihologija naziva ulogom: a) stvarno vladanje pojedinaca u grupi, b) položaj koji u njoj zauzima, c) zadatak što ga ima izvršiti i koji se od njega očekuje. S obzirom na svoju ulogu svaki član uživa određeni položaj (status) u grupi. Ako bi ostao bez priznanja i uloge, odlazi na rub skupine, a zatim iz nje ispada. Netko može igrati istodobno ili naizmjenice više uloga (informativator, organizator, inicijator, stručnjak, kritičar, koordinator, izvršilac, promatrač i sl.). Kad je nekome priznata određena uloga ili status, grupa se osjeća sigurnijom, a pojedinac znade što se od njega očekuje. Status u grupi većinom se odražuje i na mjestu (sjedište) koje pojedinac zauzima na skupu (sjednici). Vođa se obično nalazi u središtu svih informacija.

U svakoj grupi najvažnija uloga pripada vođi (leader, monitor, animator, supervisor, grupovođa, trainer).¹⁷ Formiranje i djelovanje jedne grupe je nezamislivo bez nekog vođe. U T-grupama on je već unaprijed određen, on grupu formira i vodi. U spontanim grupama voditelj se nametne sam ili bude (izrijeckom, šutke, izborom) izabran od članova. Na izbor ili prihvaćanje lidera utječu slijedeći faktori: socijalni položaj što ga uživa u grupi ili društvu uopće, osobne sposobnosti, simpatije, poznanstvo i nadasve uspjesi u radu. Na izbor vođe najviše utječu iracionalni momenti.

Koji put stvarno i formalno vodstvo nisu u rukama iste osobe. U većim grupama može postojati kolektivno vodstvo ili se pak skupina raspada na manje grupice s vlastitim vođama. U početku djelovanja grupe nastaje otvorena ili podmukla borba o vodstvo, rađaju se opasni rivaliteti. Sreća može biti naizmjenična, sad iznosi na vrh jednoga, sada drugoga, dok se njezin prst ne zaustavi na konačnom pobjedniku. Na bojištu ostaju pobijeđeni kojima preostaju tri uloge: 1. pomiriti se sa sudbinom i podložiti se, 2. ostati u grupi i služiti kao opozicija, 3. istupiti iz grupe. Opozicija može biti konkretna, povremena ili privremena, ali se stalna i načelna oporba ne trpi.

Bilo bi idealno da se svaki član zajednice izmijeni na vodstvenom položaju te se tako osposobi i za tu funkciju.

¹⁶ A. M. Roche-Blave-Spenle, *La notion de rôle en psychologie sociale*, Ed. II. Payot, Paris, 1969.

¹⁷ A. K. Rice, *Führung und Gruppe*, Stuttgart, 1971; H. Guetzkow, *Groups, Leadership and Man*, Russel, New York, 1963.

Kurt Lewin je upozorio na tri tipična vodstvena stila u skupini: auktoritativni, demokratski i slobodarski (laissez-faire, gdje zapravo i nema pravoga vodstva). Prvi je efikasan, produktivan i donosi uštede na vremenu, ali destimulira razvoj ličnosti i rađa agresivnošću. Drugi traži veći potrošak vremena i snage, ali je stimulativan, rađa zadovoljstvom, razvija ličnost, stvara drugarstvo i odgaja za demokraciju. Treći je negativan u svakom pogledu.¹⁸ Postoji još jedan vodstveni stil što bismo ga mogli nazvati manipulativnim. To je onaj koji ima demokratski izgled, ali stvarno je auktoritativan, jer iza kulisa sve konce drže sakrivene ruke. To je najgori tip grupiranja.

Dobar animator bi trebao nastojati da se »leader-centered« grupa razvije u »group-centered« skupinu. Tek tada je ona postigla pravu svrhu.

Ni jedna grupa ne može obastati ni donijeti ploda ako ne posjeduje određene norme djelovanja. U prvom redu to su one vrednote ili praktična pravila vladanja koje grupa usvaja i koje su svetinja za sve članove. Te norme mogu biti vjerskog, moralnog, patriotskog, političkog, umjetničkog ili znanstvenog značaja. Mogu biti službeno priznate i formulirane, no često su samo podsvjesno prihvaćene i prakticirane od pripadnika grupe. Koji put se iskristaliziraju tek u dugom procesu zajedničkog života. One postaju mjerilom vrednovanja i ponašanja skupine. Oni članovi koji poštivaju grupne norme smatraju se pozitivnima. Ako rade obratno, nisu poželjni i dolaze u sukob s grupom. Vođa je službeni čuvar i tumač skupinskih pravila i priznat je u tom svojstvu samo ako ih sam uzorno vrši. Norme pomažu da se stvori tzv. »grupni duh« ili mentalitet, koji onda postaje normativom za sve članove. Ako su prihvaćene norme pozitivne, imaju golemo odgojno značenje. Ali ako nisu? Pritisak kolektiva na pojedince može biti razoran. Da bi grupa osigurala izvršavanje pravila, ona se služi blažim ili strožim sankcijama, prema težini odstupa od normi. I grupna tolerancija ima svoje granice. U jednoj skupini nitko ne može uživati apsolutnu slobodu.

Norme služe i za rješavanje unutarnjih sukoba. Ništa manje su potrebite i za normiranje vanjskih odnosa grupe prema ostalim skupinama i nepredviđenim situacijama.

GENEZA GRUPA

Kad su i kako su nastale grupe?

Davno, u prahistoriji, kad je nastala prva obitelj. Uz nju, kao primarnu grupu, razvile su se i sekundarne skupine: rod, bratstvo, naselje, klan, pleme. Od plemenskih zajednica razvojem su nastale vjerske, narodne i državne tvorevine. Kršćanstvo se je također razvilo u manjim (apostolski zbor, dvanaestorica!) ili većim skup(št)inama (ekklezija, koinonija).

¹⁸ K. Lewin, *Die Lösung sozialer Konflikte*, III. izd., Bad Nauheim, 1968. K. Lewin, *Patterns of aggressive behavior* (Journal of Social Psychology, br. 10, g. 1939, str. 271—299).

Ono je proizvelo mnogovrsne grupne oblike: župe, filijale, dekanate, biskupije, crkvene i viteške redove, bratovštine, cehove, kolegije (npr. sveučilišne) i raznolika pobožna udruženja. Prve životne zajednice modernog tipa su protestantske »Banden Herrnhuts« iz XVIII. stoljeća.¹⁹

Evropsko profano društvo je također oduvijek podijeljeno na razne grupe: sela, gradovi, općine, škole, vojarne, bolnice, odgojišta, poduzeća, radni kolektivi, odbori, uredi, ekipe, klubovi i organizacije privatnog i javnog prava u svim mogućim oblicima. Mikro i makrogrupacije nisu nikakva novost niti moderni izum. Čovjek je član društva ukoliko je član neke manje društvene grupe. Svaki od nas živi i djeluje u okviru neke manje ili veće skupine, većinom u više njih istodobno.

Kad grupe, dakle, nisu ništa novo u ljudskom društvu, što je onda novo u njihovoj pojavi? Dva su zapravo momenta koja predstavljaju neku novost: što su to malene grupe i što su to svjesne grupe.

I prije su postojale malene grupe (tres faciunt collegium, znade se odavno), ali se uopće nije pazilo na njihovu veličinu. Ako jest, išlo se je za što većim brojem. Današnji grupni pokret inzistira upravo na ograničenom broju članova kao najoptimalnijem. Pokazalo se je da zakoni grupne psihologije traže upravo maleni broj pripadnika kako bi bila moguća intenzivna i osobna komunikacija. Grupa djeluje efikasnije i homogenije što je manja. Velike grupe gube na učinkovitosti, raspadaju se na manje skupine ili podgrupe.

Premda su grupe postojale i prije, do XX. st. se nije poznavala njihova vrijednost i važnost. Nije im se poklanjala nikakva veća pažnja nego i ostalim društvenim pojavama. Naše stoljeće je naprotiv upoznalo značenje grupne dinamike, obratilo im je dužnu pažnju, stalo ih proučavati i *svjesno njegovati*. A to je glavna novost u grupnom pokretu. I prije su se, kako smo čuli, ljudi okupljali u grupe onako kao što je Molièreov M. Jourdain »govorio prozu«, a da to ni sam nije znao (*Bourgeois Gentilhomme*). Grupirali su se ne poznavajući domašaj svog okupljanja i života u grupi. Danas su nam brojni psiholozi, sociolozi i pedagozi bjelodano pokazali i dokazali antropološku i socijalnu važnost fenomena grupe.

Kako se je rodio suvremeni grupni pokret?

Da bismo odgovorili na »kako«, moramo prije kazati »gdje« se je rodio, jer to nije bez značenja. Rodio se početkom XX. st. u SAD, zemlji malih naseobina i velegradova, pionira, etničkih grupa, privrednog prosperiteta, demokracije i klubova. SAD su pune klubova, osnovanih na prijateljskim, nacionalnim, vjerskim, kulturnim, političkim ili zabavnim osnovama. Bilo je prirodno da baš Amerikanci prvi otkriju važnost malenih grupa.

Na to su ih potakli najprije pedagoški razlozi. J. Dewey sa svojim učenicima je isticao đaćku samoupravu u odgoju i nastavi mladeži. Njegove

¹⁹ R. Riess, *Perspektiven der Pastoralpsychologie*, Vandenhoeck, Göttingen 1974, str. 79.

je ideje prenio u Evropu F. W. Foerster. Zatim su Pratt, Green i Rogers otkrili terapeutsku moć grupne dinamike nad bolesnicima, osobito duševnim. Razvoju grupne psihoterapije je naročito pridonio liječnik Charles R. Rogers (non-directive method). Važnost grupe je došla potpuno na vidjelo tek kad su se za nju počeli zanimati (te financirati istraživanja) bogati businessmeni i manageri. Prvi pokusi, izvedeni u tvornici Hawthorne (blizu Chicaga) u god. 1927—1932, otkrili su značajan doprinos grupne dinamike visini produkcije.

Mladi bečki Židov Jakov Lévy Moreno je već prije I. svjetskog rata nazreo terapeutsku vrijednost dramskog izražavanja bolesnika u grupi. No tek nakon emigracije u SAD Moreno je mogao s bogatim sredstvima nadopuniti svoja istraživanja i razviti svoju sociometriju i psihodramu. U isto vrijeme se je sličnim problemima bavio i njemački Židov Kurt Lewin. Dobro upoznat u Njemačkoj s tzv. Gestaltpsychologie, prešavši u Ameriku bacio se je na socijalnu psihologiju te intenzivno pisao o »psihološkom polju« ličnosti. God. 1945. je osnovao Research Center of Groups Dynamics, a 1946. započeo s T-grupama.

Prve po sistemu grupne dinamike osnovane skupine imale su pedagoške (odgoj zrelih ličnosti), terapeutske (liječenje duševnih bolesnika) i sociološke ciljeve (sanacija društva, njegovanje društvenosti, podizanje produkcije) da naposljetku postanu same sebi svrhom, fetišima modernih »vjernika«. Sad se jednostavno »grupuje« (*»on fait du groupe«*, kako kažu Francuzi). To je danas u modi.

A zašto je u modi?

Nije tome uzrok samo pomodarstvo. *Grupiranje odgovara dubokim potrebama ljudske duše.* Današnji čovjek se osjeća osamljenikom u golemoj društvenoj masi. Da izbjegne toj mucu samoće, utječe se toplini malenih grupa. Dosadašnja odgojna disciplina i intelektualističko obrazovanje tražili su da zatomljuju svoja čuvstva. Kad mu je to postalo neizdrživo, potražio je skupinu prijatelja, gdje može slobodno izražavati svoje osjećaje znajući da će biti prihvaćeni. Ugrožen sa svih strana, čovjek je posumnjao i u smisao svog opstanka, u svoj vlastiti identitet. Izgubljeni identitet sad traži u prihvaćanju sa strane grupe.²⁰ Grupiranje je čin samoobrane, zaštita od svih modernih ugroženosti i strahova.

Kako je danas teško donositi odluke na vlastitu odgovornost i da bi se umirila nesigurna savjest, pojedinac se obraća prijateljskom skupu i s njime rješava svoje probleme. Nagon za igrom i zabavom, potreba osobne afirmacije, obrana zajedničkih interesa, postizavanje skupnih ciljeva — sve ga to tjera na udruživanje s istomišljenicima. Napokon, ako se čovjek želi integrirati u ovo veliko društvo, u opću ljudsku obitelj, to može učiniti samo preko integracije u manje zajednice, u grupe.

»Stvaranje grupa odgovara novim socijalnim odnosima i novoj pedagogiji. U staroj pedagogiji nosilac rada bio je učitelj, u aktivnoj školi učenik (pedocentizam), a u najnovijoj grupa, tj. učitelj i učenici zajedno.

²⁰ »The assertion of group identity is an expression of a deep need to find one's personal identity, meaning, and freedom within a familiar and trusting community« (M. H. Tanenbaum, u *Theology Digest*, br. 4, g. 1971, str. 331).

Sličan proces se odvija i na području pastoralala. Osovina starog pastoralala bio je pastir (klerikalizam), nedavnoga: duša, pojedinac (individualizam), a najnovijega: milieu, grupa, društvo (socijalni pastoral). Pojava grupa je zapravo reakcija na pretjeranu socijalizaciju (koja danas vlada). A pošto se ne može više natrag u individualizam, preostaje dakle grupa kao najprihvatljiviji oblik ljudskih odnosa. Ostale razloge za postanak grupe treba tražiti u težnji da se ljudi spase od prevelike urbanizacije, od anonimnosti masa, od ubitačne mobilnosti i dinamike modernog života.²¹

Bečki pedagog A. Witak je dobro opazio da je grupa »prirodni srednji član između pojedinaca i svakog kolektiva.«²² U njoj se čovjek osjeća dobro kao u ravnoteži između dva extrema: individualizma i kolektivizma. Ako je sam, pojedinac je nesiguran i ugrožen. Ako je u velikom kolektivu, pritisnut je golemošću mase i zakona koji u njoj vladaju. U masi je izgubljen, bezimen, beznačajan, a u maloj grupi priznat, poznat, važan i ravnopravan. U eri individualizma vladao je autonomni moral, zbog čega je pojedinac patio od nesigurnosti. U doba socijalizacije pritisnuo ga je društveni heteronomni moral, pa je sad potražio utočište u grupnom moralu, koji se kroji po njegovoj mjeri.

Grupiranje odgovara suvremenom kontestatorskom duhu. Dok je u feudalno doba građanin morao biti pokoran i pasivan, u epohi suvremenih revolucija ostao je zaprepašten činjenicom da »revolucija ždere vlastitu djecu«, a danas mu je jasno da je bezazleno osporavanje grupe najbolji put do preobrazbe društva. Uplašen posljedicama anarhoindividualizma i prignječen težinom kolektivnih struktura, naš suvremenik nalazi obranu od oboga u intimnoj sigurnosti malenih skupina. Žudeći za potrebitim informacijama i težeći afektivnoj komunikaciji, zadovoljenje nalazi u prisnom krugu svoje grupe. Dok smo prije previše bili okrenuti prošlosti (tradiciji), a zatim izgradnji suvremenog društva s kojim nitko nije zadovoljan, što ostaje čovjeku nego da gradi planove o boljem društvu i sanja utopije o sretnijoj budućnosti u extatičnim zanosima svoje male prijateljske skupine?

Grupa u sebi krije čarobnu i privlačivu formulu: postavljanje ideala (utopija) — traženje ideala (odatle neuspjesi u topiji) — nalaženje ideala u maloj grupi »alla misura umana« (sin-topiji).²³

Ljudi se, dakle, okupljaju u grupe zbog mnogih razloga. Glavni faktor grupiranja su: postizavanje određenog cilja, zaštita skupnih interesa, potreba zajedništva i ljudske blizine, rješavanje sporova i problema, zajednički rad, blizina stanovanja, prijateljske veze, slični nazori, socijalni položaj, vjerska opredijeljenost, etnička pripadnost, organizacija

²¹ Ž. Bezić, *Pastoralna služba*, Split, 1971, str. 95.

²² U knjizi: F. Hillbrandt, *Gruppenunterricht — Gruppenarbeit*, Wien, 1956, str. 42.

²³ Moja kovanica za grupu na grčkome. Inače se grčki grupa zove *sýllogos* za skup ljudi, *sýntagma* za skup riječi i *sýstema* za skup stvari. Tako nas grčka grupa vodi do silogizma (ne znam da li logičnoga), do sintagme (za koju se ne zna da li se razlikuje od verbalizma) i do sistema (koji je uvijek sumnjiv pojam).

zabave i sporta, udovoljavanje kulturnim potrebama, efikasnija proizvodnja, težnja za osobnom afirmacijom itd.

Već iz tih navedenih faktora okupljanja lako se dadu uočiti i glavni ciljevi grupne dinamike:

- prilagoditi se društvenim uvjetima života (tolerancija, socijalizacija, demokracija),
- izvršiti nutarnje promjene u pojedincu (novi način ponašanja),
- upoznati svoje potsvjesne stavove, nesvjesne motivacije i obrambene mehanizme, dakle svoj pravi ja,
- upoznavanje, izražavanje i prihvaćanje svojih i tuđih osjećaja,
- prevladavanje kompleksa, frustracija i sukoba,
- izgradnja i usavršavanje vlastite ličnosti,
- spoznaja osobnih ograničenja i svoje društvene uloge,
- njegovanje smisla zajedništva (sensitivity training),
- razvijanje duha stvaralaštva, suradnje i ekipnog rada (participacija, interakcija, kooperacija),
- izmjena informacija, iskustva i obostrano komuniciranje,
- postizanje nekog posebnog (zajedničkog) interesa ili cilja,
- podređivanje osobnih interesa skupini.

K. Lewin ovako sintetizira gornje ciljeve:

1. Odgojiti pojedince za puno gospodstvo nad vlastitim mogućnostima i za preuzimanje potpune odgovornosti.
2. Navesti ih da prihvate potrebite promjene u sebi i u grupi s ciljem optimalne zrelosti.
3. Osposobiti grupe da se mogu plodonosno uklopiti u preobrazbu čitavog društva.

Ili još kraće: učiti se učiti (know how, lernen wie man lernt, imparare ad imparare).

JEDNA MODA VIŠE?

Nabrojili smo ciljeve grupiranja prema idealnim zamislama njegovih promicatelja. No da li se grupni proces uvijek odvija u skladu s njihovim zamislama?

Po priznanju trijeznih zagovarača grupne dinamike u njoj se pojavljuju i *negativni procesi*: egoistično orijentirani prohtjevi, opstrukcija skupnog rada, blokiranje pozitivnih tokova, rivaliteti, borba za vlast, agresivni ispadi, želja za važenjem, povlačenje u pasivnost i sl.²⁴ Ili, kako ih je kratko sažeo J. B. Pontalis: zavisnost od vođe, klikaštvo, osjećaj krivnje, naizmjeničnost borbe i povlačenja (fight-flight).²⁵

Grupa nije »osuđena« samo na uspjehe. Ako se previše sastanči, beskrajno diskutira (pogotovo kad su to uvijek isti), ne donose se odluke, izostaju rezultati, pojavljuju se zamor, apatija, oporba. Kad nema vid-

²⁴ K. Frielingsdorf, op. cit., str. 111—112.

²⁵ J. B. Pontalis, *Après Freud*, Gallimard, Paris, 1971, str. 265—266.

ljivih uspjeha, proces dezagregacije ide brže. Tad se traži krivac za sve (bouc émissaire, Sündenbock) u grupi ili izvan nje (tête du turc). Neuspjehu doprinosaju također pomanjkanje potrebnih struktura, gubitak dobrog vođe, loši uvjeti rada (malo vremena, slabe prostorije, netočnost), nejasan cilj, nepoštivanje skupinskih normi, nesloga, klikaštvo, manjak informacija, slaba komunikacija, predrasude, preosjetljivost pojedinaca, oholost, loša podjela uloga, neizvršavanje zadataka i sl.

No grupa može biti i uspješna: ako ima dobre uvjete rada (prikladna dvorana, npr.), jasan i dohvatljiv cilj, potrebna sredstva, odgovarajuće metode rada, pravilnu podjelu uloga, sposobnog vođu i zainteresirane članove koji imaju iste mogućnosti, uživaju jednakost i slobodu, dobro su informirani i uvaženi, osjećaju se sigurni i prihvaćeni te se na taj način identificiraju s grupom. Tad u skupini vlada visok moral, ona postaje ugledna i privlačna, efikasna i zaštićujuća. U njoj se stvara skupinski duh (group mind, Gruppengeist, esprit du corps) koji povezuje sve članove i pruža im osjećaj sigurnosti. Postignutim rezultatima je ispunila očekivanja što su se u nju polagala. Kohezija i trajnost grupe je osigurana, u njoj vlada pogodna atmosfera.

Uspješno i dobro vođena grupa može biti velika *blagodat* za pojedince i društvo. Snaga skupine se očituje u tome što se težište akcije premješta s pojedinca na grupu. Nisu više pojedinci subjekt rada, već jedna jaka zajednica. Koherencija i suradnja omogućuju jaču učinkovitost rada. U akciji je mobilizirano više snaga upravljenih istom cilju. Grupa je na poseban način jaka ako ima uspješnog vođu.²⁶ Na pedagoškoj razini skupina djeluje odgojno na svoje pripadnike. Bolesno labilne je sposobna izliječiti, asocijalne tipove socijalizirati. Neadaptirane može integrirati i prilagoditi. U apatičnima budi zaspale sposobnosti.

Dok masa nivelira ličnosti (većinom prema dolje!), dotle ih mala zajednica diže, izgrađuje i usavršuje. U grupi se upoznaju nove vrednote i stvaraju norme vladanja, kroti se divlji individualizam i ujedno osoba zaštićuje od pritiska gomile i mase. U njoj se odgaja osjećaj odgovornosti i dužnosti. Ona je učilište mišljenja, diskutiranja, rasuđivanja i donošenja odluka. Pomaže otkrivati istinu (skidanje maski), ruši predrasude, vrši ulogu zrcala u kojem se odrazuju naše slabosti, pruža mogućnost upoznavanja tuđih motivacija djelovanja, umanjuje strah pred kritikom, potiče na izlaganje vlastitog stanovišta, budi samopouzdanje. U skupinskom radu se najbolje ispražnjuju agresivni impulsi, vježba tolerancija, savladavaju konflikti, pronalaze najbolja rješenja, omogućuju transferi i čuvstvene abreakcije, stvara klima povjerenja i duh zajedništva.

Nije najmanja zasluga grupe što je ona ne samo škola osobnog stvaralaštva, već i zdrave socijalizacije. U njoj se »ich-Gefühl« pomalo razvija u »wir-Gefühl«, otupljuje egoizam i egotizam te stvara smisao za zajedništvo. U njoj se čovjek uči prihvatiti drugoga, slušati i govoriti, imati obzira prema bližnjemu i surađivati u ekipnom radu. U grupi se stiču

²⁶ »Le nerf du groupe, c'est le rapport au leader et le sentiment collectif qui en dérive.« (J. B. Pontalis, op. cit. 253).

navike demokratskog ponašanja i ujedno pravilnog stava prema auktoritetu.²⁷

Uza sve vrijednosti koje u sebi krije grupna dinamika, mogu joj se postaviti i mnogi ozbiljni *prigovori*. Prvi i najglavniji je zatvorenost grupe, koja se može pretvoriti u grupaštvo i sektaštvo. U njoj naime vlada neka »disciplina arcana«, a njezin moral često postaje »sacro egoismo«. Ono što se pojedinac ne bi nikada usudio učiniti u svoje vlastito ime, čini bez skrupula za dobro svoje uske zajednice. Kod članova se stvara neki osjećaj izabranosti, odvojenosti i elitizma naspram nečlanova (to su drugi, suparnici, protivnici!). Daleko od toga da budu elita, grupnici su često zapravo slabiji, oni koji se boje osobne odgovornosti pa se pokrivaju kolektivnom.

Okupljanje u male grupe ne pogoduje uvijek ni socijalnom životu. Već smo spomenuli grupaštvo. Osim toga zadovoljstvo s grupom otežava traženje drugih i viših socijalnih veza. To su pedagozi ustanovili već kod male djece. Tako npr. Švajcer konstatira: »Grupiranje vrlo malo proširuje socijalni prostor djeteta... Spontano grupiranje ničim ne doprinosi da se kod djece razvije spremnost za socijalnu suradnju.«²⁸ A što da reknemo o suparništvu unutar i izvan skupine? Borbe i takme među suprotnim i suparničkim grupama poremećuju društvene odnose.

Promicatelji grupa se hvastaju da u njima sazrijevaju potpune i zdrave ličnosti. Je li uvijek tako? A što je s kultom vođe i pasivne ovisnosti o njemu? Nisu li grupni laboratoriji očita manipulacija ljudima? Katkada grupna psihologija dovodi do depersonalizacije pojedinaca. Osebnost osobe se utapa u asimilatornoj snazi skupine. Gubitak samostalnosti u mišljenju i radu je redovita opasnost zatvorenih skupova. Ovi se često pretvaraju u Moloha kojemu se žrtvuju osobna nagnuća. Psihoanalitičar Pontalis duhovito primjećuje: »Chacun renonce à être soi, mais, le groupe, on se le garde!«²⁹ Nerijetko je grupna dinamika (osobito u rukama vlastohlepnog monitora) samo jedna od vrsta »human engineering-a«. Skupinski život nužno ograničuje slobodu. Uniformirajuće tendence svake grupe tjeraju članove u konformizam. Tko je toliko samosvojan da se ne može podvrći duhu i normama skupine, odlazi u kut ili vrcu van. Ni ono prenaplašavanje emocionalnosti kod grupnika ne vodi racionalizaciji ljudskog vladanja, što uzrokuje česte moralne deformacije (Encounter-groups u SAD s njihovim geslom: »Touch me, feel me, heal me«!). Extremističke grupe su redovito alibi za uništenje osobne slobode, kako tvrdi Marc Oraison.³⁰

Dobro je upozoriti i na umjetnu atmosferu što se stvara u grupama i oko njih. To vrijedi osobito za T-grupe. Uvjeti rada i života su stvoreni

²⁷ H. Steinkamp, *Gruppendynamik und Demokratisierung*, Grünewald, Mainz, 1973.

²⁸ V. Švajcer, op. cit., 240.

²⁹ J. B. Pontalis, op. cit., 272.

³⁰ Njega ekstremističke grupe potsijećaju na formiranje fašizma u Italiji, Njemačkoj i Španjolskoj (M. Oraison, *Le temps des alibis*, Ed. Seuil, Paris, 1973, str. 67).

na vještački način i dirigirani od grupovođe.³¹ Iznutra uvjetovana i dirigirana grupna dinamika često zaboravlja na vanjske i normalne uvjete realnog života.

Hoćemo li, stoga, grupni pokret odbaciti kao povremenu i još k tome opasnu modu?

Grupiranje je danas zaista moda. Ali nije nerazložna. Ona ima svoj fundamentum in re u stvarnim potrebama ljudske duše. Stoga je i postojala od početka i bit će je do svršetka svijeta. A ako ima i svoje naličje, koje ga ljudsko djelo nema? Sumirajući pozitivne i negativne rezultate okupljanja, ipak vidimo da prevladavaju pozitivni. Mnogi od negativnih zapravo i nisu svojstveni grupama te se dadu ukloniti ili umanjiti.

U svakom slučaju *treba se čuvati pretjeranosti u vrednovanju grupa*. Mnogima su one panaceum za sve naše osobne i društvene nevolje. Za neke vjernike, uključujući i svećenike, »okup« ujedno znači i »otkup«, »okupljanje« isto što i »otkupljenje«. Za većinu pristaša je grupna dinamika postala spasiocem čovječanstva, pravom ideologijom (koju bismo mogli nazvati »grupizam«). Tu nam treba i nešto kritičkog duha, objektivnog i trijeznog vaganja.

Ono što je Švajcer rekao za školske prilike, smijemo i mi ustvrditi za čitav društveni život: »Grupni rad nije i ne smije se smatrati kao jedini vrijedni oblik organizacije nastave u našim školama.«³² Grupa nije jedino spasavajuće sredstvo. Ne smije joj se dopustiti monopol nad društvenim životom. Mjesto slijepog oduševljenja dobro bi nam došlo i malo skepse vis-à-vis grupizma (da se ovaj ne bi izrodio u glupizam). Opreznost savjetuje i Katolička akademija u Hamburgu.³³ A naš psiholog o. Josip Weissgerber upozorava: »Mnogima će se činiti da je grupna dinamika zgodna i korisna igra. No ona može postati vrlo opasna, psihički dovesti do buđenja demona iz prošlosti, do opsesija, do predanja u ropstvo čeliji neke partije ili špijunskog ogranka. Svi razbojnici svijeta, totalitarne partije, masonske zajednice, tajna društva i urote nošene su dinamikom grupe, ali i eksplozivno širenje kršćanstva, islama, budizma itd. zahva-ljuje svoje uspjehe dijelom primjeni grupne dinamike.«³⁴

Da završimo: fenomen suvremenoga grupiranja otkrio nam je i pružio odlično oruđe za odgoj mladeži i odraslih. Pravo primjenjena grupna dinamika može učiniti izvanredne usluge Crkvi i društvu. Dužnost nam je da se okoristimo njezinim pozitivnim doprinosima.

No ipak, nikakav fetišizam nije na mjestu. Grupa nije nipošto svelijek za sva zla što nas biju. Za grupe možemo reći ono isto što se govorilo i o novcu — dobre su sluge, ali loši gospodari.

●
³¹ »Praktičari grupne tehnike često podsjećaju na početnike u judu, koji pobjeđuju s dobrohotnim partnerom, ali gube s onim koji neće da igra igru.« (Pontalis, ib., 243).

³² V. Švajcer, nav. dj., 301.

³³ *Christ in der Gegenwart*, br. 20, g. 1975, str. 154.

³⁴ *Dinamika grupe, Obnovljeni Život*, br. 1, g. 1975, str. 56.